

PASTORAL MLADIH OD XVI. DO XIX. STOLJEĆA*

AGOSTINO FAVALE

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma
Italia

Primljeno: 10/2002.
Izvorni znanstveni rad
UDK 253-053.6 "15/18"
256 "15/18"

Sažetak

Rasprave o povijesti pastoralu u razdoblju od XVI. do XIX. st. još su uvijek nepotpune. Dok ne bude više istraživanja o životu Crkve u pojedinim biskupijama i župama i o doprinosu redovnika i redovnica pastoralu, preuranjen je svaki pokušaj sinteze. Valjat će se zadovoljiti jezgrovitim obavijestima, posebice u prilogima u raznim leksikonima, koje su uvjetovane ograničenim prostorom. Nakon što je ukratko spomenuo nekoliko crkvenih dokumenata o nužnosti vjerske poduke, napose djece i mladih, autor predstavlja nekoliko vidova koji se ponajviše, ako ne isključivo, odnose na ovu temu kako proizlazi iz razvoja kateheze, što je ujedno i neophodan preduvjet pastoralnog poslanja kršćanske zajednice; iz doprinosa koji su dali regularni klerici i nove redovničke kongregacije; i napokon, iz doprinosa oratorija.

Ključne riječi: *pastoral mladih od XVI. do XIX. stoljeća*

1. PROŠIRENA I DOKUMENTIRANA SKRB

Skrb Crkve za kršćansku formaciju ili, kako se to danas kaže, za odgoj vjere u djece i mladih dostatno je izražena u dokumentima koje navodimo redom po njihovoj važnosti: trećem dijelu Dekreta o reformi V. lateranskog koncila (IX. zasjedanje, 5. svibnja 1514); VI. kanonom o reformi Tridentskog sabora (XXIV. zasjedanje, 11. studenoga 1563); shemom o ustanovljivanju jedinstvenog katekizma (= *De parvo catechismo*) I. vatikanskog sabora, koja je odobrena 4. svibnja 1870. s 491 pozitivnim, 56 negativnih i 44 »iuxta modum« glasa, ali nije bila proglašena poradi neočekivanog prekida tog ekumenskog sabora; brojnim dokumentima papa od Pija V. (+1572) do Leona XIII. (+1903); raznim dekretima provincijalnih sabora (usp. npr. *Acta Ecclesiae Mediolanensis*, čije je kom-

pletno izdanje prošireno počevši od 1599. god.) i biskupijskih sinoda, koje su bile rjeđe nakon Tridentskog sabora; i, kao posljednje, smjernicama okupljanja biskupa ili pak pojedinih prelata, poglavito prigodom pastoralnih posjeta. Sva se ta posredovanja slažu tvrdeći kako već od »nježne dobi« poduka u kršćanskim istinama predstavlja djelotvoran lijek protiv neznanja na vjerskom području te kako je sigurno jamstvo za izvorno prakticiranje vjere i pošten život. Stoga se biskupima, župnicima i drugim svećenicima koje je predložio mjesni ordinarij naređuje neka poučavaju kršćanski puk propovijedanjem Svetoga pisma i božanskoga zakona barem u sve nedjelje i na svetkovine, za vrijeme Gospodinova do-

* Naslov izvornika: *Pastorale giovanile (storia 3)*, u: M. MIDALI – R. TONELLI (ur.), *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 731-741.

šašća i korizme, drže li to uputnim, te u svako drugo vrijeme u koje to može biti korisno, svakoga dana ili barem tri puta tjedno, ako je to uputno, te svaki put kad se to drži korisnim. Istovremeno nalažu da se biskupi zauzmu kako bi oni kojima je to dužnost barem nedjeljom i na druge blagdane u svakoj župi djecu i adolescente brižno poučavali u vjeri, učeći ih Božje zapovijedi, članke vjere, svete pjesme, život svetaca i poslušnost roditeljima, a gdje je to moguće neka se to čini privatno ili javno i u svagdane. Preporučuje se napokon da u toj katehetskoj djelatnosti sudjeluju i učitelji, odgojitelji, članovi škole kršćanskog nauka, sami roditelji i svi drugi koji su to sposobni činiti. Njima se podjeljuju posebni oprostii kako bi ih se potaknulo na to dragocjeno pastoralno djelovanje. Ustanova biskupijskih vizitatora, koji su bili zaduženi za kontrolu i promicanje vjerske pouke, svjedoči o skrbi biskupa da izbjegnu opasnost te vjernici, bilo koje dobi i staleža, pristupe sakramentima bez dolične pripreme. Što se tiče mladića koji se spremaju primiti svete redove, ne smije se zadovoljiti time da postanu »dobri latinisti«, nego im valja pomoći da zadobiju teološku kulturu koju traži vrsta pastoralne službe koju će morati vršiti. Za to neka skrbe sjemeništa, koja će se malo-pomalo i ne bez poteškoća ustanovljivati u sve brojnijim biskupijama, prema dekretu Tridentskog sabora o reformi, koji je proglašen na XXIII. zasjedanju 15. srpnja 1563. Ta će sjemeništa doprinijeti pripravi novih naraštaja pastira koji će se posvetiti vjerskoj formaciji povjerenoga im puka.

2. POTHVATI NA KATEHETSKOM PODRUČJU

Posredovanje crkvenog učiteljstva ne ostaje mrtvo slovo. Raste naime zanimanje

za *sastavljanje novih katekizama* i *novih doktrinarnih sažetaka* i pod utjecajem protestantske reforme. Za objašnjenje ove tvrdnje bit će dovoljno nekoliko kratkih primjera.

2.1. XVI. stoljeće

U katehetskom pastoralu valja spomenuti Castellina od Castella (+1566), svećenika podrijetlom iz Coma s prebivalištem u Milanu, koji utemeljuje Družbu katoličke reformacije, koju se zatim naziva Družba slugu dječaka u kršćanskoj djelatnoj ljubavi, a kasnije Udruga kršćanskog nauka (1539), čiji se članovi na blagdane posvećuju vjerskoj pouci dječaka i djevojčica. Godine 1537. Castellino od Castella objavljuje katekizam pod naslovom *Učiteljevo ispitivanje učenika za poučavanje djece*, kojega nije poznata izvorna nego samo kasnije redakcije što ih je izdala Udruga kršćanskog nauka. Jednostavnim i praktičnim stilom *Ispitivanje* tumači pitanja i odgovore tko je kršćanin, što znači vjerovati, Božje zapovijedi i »djela milosrđa«, Očenaš i Zdravomariju, temeljne elemente kršćanskog života (naravne darove i one koji su plod milosti, blaženstva, post i blagdane, crkvene zapovijedi, izvanjsko ponašanje, sakramente, grijeha, kreposti, tjelesna osjetila i duševne moći, obred krštenja i način posvećivanja blagdana). Udruga, koja je kasnije postala Bratovštinom kršćanskog nauka, širi se čitavom Italijom, gdje joj je na raspolaganju mnoštvo »djelatnika«, koji su svi laici, te određene tiskovine, među kojima spominjemo *Sažet prikaz kršćanskog života za pouku djece*. U Njemačkoj na velik odjek nailaze tri katekizma isusovca o. sv. Petra Kanizija (+1597). Godine 1555. on u Beču objavljuje *Veliki kršćanski nauk*, koji je namijenjen sveučilištarcima i višim razredima koledža, gdje uz pitanja i gotovo uvijek iscrpne odgovo-

re kratko izlaže crkveni vjerski nauk. Godine 1556. u Kölnu tiska *Mali katekizam* za prvu vjersku pouku djece i nepismenih. Godine 1559. objavljuje *Srednji katolički katekizam* za studente klasičnog liceja. Taj katekizam obuhvaća liturgijski kalendar i 124 pitanja i odgovora, ukrašen je gravirama, a napisan kontroverzističkim stilom. Teme, koje u katekizmu imaju različit opseg, odnose se na: vjeru i članke apostolskog vjerovanja; nadu, Očenaš (i Zdravomariju), djelatnu kršćansku ljubav (karitas) i deset Božjih zapovijedi; sakramente; kršćansku pravdu, tj. grijeh koji valja izbjegavati i dobra djela koja valja vršiti, među kojima su molitva, post i milostinja; ispovijest vjere, tj. nicejsko vjerovanje te ono konstantinopolsko kako bi se provjerila i produbila vlastita kršćanska vjera. Kanizijevi katekizmi odmah su prevedeni na njemački, a zatim na sve tadašnje jezike tako da do XVIII. st. imaju neku vrstu monopola, a upotrebljava ih se i u kasnom XIX stoljeću.

2.1.1. »Rimski katekizam«

Istaknuto mjesto zauzima *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini ad Parochos* (1566), ili *Rimski katekizam*. To nije u pravom smislu riječi katekizam za mlade i neuke, kao što je bilo traženo na općim zasjedanjima Tridentskog sabora 5. i 15. travnja 1545. i na posebnom zasjedanju 13. travnja iste godine, nego dobar teološki sažetak, naglašenog biblijskog i patrističkog sadržaja, ponuđen župnicima da budu njegovi promicatelji vodeći računa o vjeri, moralnoj razini i stanju slušatelja. Temeljni ustroj djela je kristološki, utemeljen na spasenju koje proizlazi od Krista. Sadržaj je podijeljen na četiri dijela: Vjerovanje, sakramenti, zapovijedi, molitva. U polemici s protestantima naglašavaju se vidljivi (hijerarhijski) i kulturalni (sakramenti)

vidovi Crkve. Rimski katekizam, koji je uskoro preveden na talijanski, kastiljanski, portugalski, njemački i francuski, temeljni je priručnik teološko-pastoralnog podanašnjenja propovjednika i svećenstva. Kako je međutim riječ o »učenom« vodiču, ima i onih koji ga nastoje sažeto izreći, parafrazirajući ga i komentirajući kako bi ga učinili pristupačnim slušateljima, kao npr. Agostino Ferentillo (1570), sv. Alessandro Sauli (Pavia 1581), Jean Chapeauville (Liège 1600) i dr. Drugi pak, prema području u kojemu djeluju, nastoje prirediti doktrinarnu sažetku koji katehetama i vjeroučenicima predstavljaju glavne kršćanske istine.

2.1.2. *Djelo o. Augera*

Francuski isusovac o. Edmond Auger (+1591) priređuje protokalvinistički katekizam pod naslovom *Catéchisme et sommaire de la doctrine chrétienne* (1563), koji je namijenjen mladeži. U svojim će brojnim izdanjima obuhvatiti *Grand Catéchisme* u obliku pitanja i odgovora za adolescente i odrasle s obrascem za ispovijed prema raznim staležima: svećenici, plemići, pravnici, književnici, trgovci, obrtnici, supružnici, djeca i slugue; *Brefrecueil* za slabo obrazovane i nepismene; *Petit catéchisme* za djecu nižih slojeva. Kao odgovor na Calvinov katekizam, Auger obrađuje teme vjere, zakone, molitve i sakramente. Augerovo djelo prevedeno je na španjolski, talijanski i nizozemski, a u Francuskoj je objavljeno u 22 izdanja i najviše rabljeno u katedžima Družbe Isusove.

2.1.3. »Nauk« sv. Roberta Belarminskog

Za Italiju, među mnogim drugima, valja spomenuti doktrinarni sažetak isusovca sv. Roberta Bellarina (+1598), koji je kratko izložen pod naslovima: 1) *Kratki kršćanski nauk za učenje napamet* (1597),

namijenjen djeci i jednostavnim ljudima; 2) *Šire tumačenje* (1598), sastavljeno za katehete, ovako raspoređenog sadržaja: vjeronaučje, vjeronaučje, molitva-nada, zapovijedi-djelatna kršćanska ljubav (karitas) i sakramenti. Novost je u tome što pitanja postavlja učenik. Ta dva djela, koja je odobrio papa Klement VIII (1598), imaju znatan utjecaj u Italiji i izvan nje: objavljena su u oko 60 prijevoda na druge jezike i u oko 500 izdanja.

2.1.4. Španjolsko govorno područje

Za zemlje španjolskog govornog područja, bilo u Europi bilo u Americi ili na Filipinima, osobito je važan »Nauk« otaca isusovaca Gaspara Astetea (+1601) i Jerónima Ripalde (+1618). Nakon što je predao u tisak djelo *Institución y Guía de la Juventud Christiana* (1592) za vjersku formaciju mladih, Astete objavljuje i drugo djelo pod naslovom *Doctrina Christiana y Documentos de crianza* (1593). Ripalda piše djelo *Doctrina Christiana con una exposición breve*, koje je u optjecaju još prije objavljivanja 1591. Astete se u svom izlaganju više veže uz pojmove i ono osnovno, dok se Ripalda više bavi teologijom. Sadržaj slijedi tradicionalnu shemu: vjeronaučje, molitva, zapovijedi i sakramenti. Njihov utjecaj traje tri i pol stoljeća.

2.1.5. »Bratovštine«

Među temeljnim crkvenim pokretima koji najviše doprinose razvoju vjeronaučne pouke, osim Udruga i škola »kršćanskog nauka«, koje sv. Karlo Boromejski (+1584) obnovio i s obzirom na praksu i uredio, valja pribrojiti Bratovštinu ili Kongregaciju kršćanskog nauka, koju su 1562. započeli »neke pobožne osobe, svećenici i laici«, koji se, privatno na svagdanje a javno na blagdanje, posvećuju poučavanju glavnih istina vjere. Nakon što ju je Pavao V

proglasio Nadbratovštinom (1607), papa Benedikt XIV pomaže je novčano i povjerava joj Družbicu ili Udrugu za adolescente pod nazivom i zaštitom Blažene Djevice Marije, koju je sačinjavao ograničeni broj dječaka što su se nedjeljom i blagdanima okupljali da bi produbili poznavanje kršćanskog nauka i vježbali se u djelima apostolata. U tim družbicama, školama i bratovštinama kršćanskog nauka, proširenim po čitavoj Europi, vrlo se slično organizira kršćanski nauk na školski način s učiteljima i učiteljicama uz jasno odvajanje dječaka i djevojčica. Sredstva za poticanje pohađanja vjerske pouke jesu: nastojanje da se zainteresira roditelje, nagrade, procesije, predstave i rasprave-natjecanja u svrhu javnog pokazivanja. Doprinos družbica i bratovština ne ostvaruje katehetski pastoral u potpunosti.

2.2. U XVII. i XVIII. stoljeću

U XVII. i tijekom XVIII. stoljeća, posebice u Italiji i Francuskoj, postoje oni koji se ne zadovoljavaju prihvaćanjem ili preradom postojećih katekizama, nego radije sastavljaju ili potiču na sastavljanje »nauka« koji je prilagođeniji njihovu puku.

2.2.1. U Italiji

U Italiji se može podsjetiti na tekstove O. Imbertija (+1731), autora *Kršćanskog nauka za dječake i »nježniju djecu«* (Viterbo 1710) i Giuseppea Domenica Boriglionija (+1735), koji priređuje tri različita djela: *Kršćanski nauk za odrasle i obitelji*, *Sažetak*, te *Mali sažetak za djecu*. Zbog njegove važnosti i daljnjeg razvoja, valja spomenuti *Kratki prikaz kršćanskog nauka* koji je priredio i 1765. objavio biskup Mondovija, Michele Casati. Nakon kratkih *Upozorenja*, taj se sažetak raščlanjuje u četiri dijela: prvi za »nježnu djecu« koja još ne sudjeluju u obredima u crkvi, drugi za dje-

cu koja se pripravlja u prvom svetu pričest, treći za mlade koji se moraju pripraviti na primanje pričesti ili su je već primili, a četvrti za odrasle. Godine 1894. taj se Sažetak prihvaća u Pijemontu i Lombardiji, a 1903. u Liguriji i Emiliji. Napokon ga sam Pio X preporučuje za biskupije Rimske provincije i za ostatak Italije te ga u uzneznatne izmjene objavljuje 1905.

2.2.2. U Francuskoj

Originalan doprinos religioznoj poduci u Francuskoj daje César de Bus (+1607), koji svoju pastoralnu djelatnost započinje u Provenci nastojanjem oko kršćanske obnove puka počevši od dječaka i djevojčica. On sastavlja niz katehetskih pouka, koje kasnije objedinjuje pod naslovom *Instructions familiares*, te ih predaje svećenicima kako bi se njima služili pri evangelizaciji. On okuplja skupinu mladih, uči ih napamet svoje kateheze koje sadrže okupljene oko vjerovanja, zapovijedi, Očenaš, glavne grijeha i sakramente; poučava ih o načinu na koji će u javnosti predstaviti ono što su naučili te ih šalje u gradske četvrti i zaseoke kako bi puku prenijeli Kristovu poruku. Na povratku putujući katehete izvještavaju o onome što su učinili i dogovaraju se o daljnjim pothvatima. Godine 1592. César de Bus utemeljuje Družbu kršćanskog nauka, koju čine svećenici i laici zajedničkog života vezani zavjetima, posvećeni poučavanju »Malog, srednjeg i velikog nauka« prema unaprijed utvrđenoj metodi prilagođenoj različitim kategorijama ljudi. Religiozni kvasac koji prožima Francusku u doba protureformacije pobuđuju centri i skupine koje pomoću »malih škola« žele obnoviti religioznu praksu u župama te ojačati duhovnu i pastoralnu pripravu budućih svećenika. U tom se pravcu kreću oratorijanci Pierrea de Bérullea (+1629); centar Saint-Nicolas-du Char-

donnet u Parizu s Adrienom Bourdoiseom (+1665); sulpicijanci sa Jean-Jacquesom Olierom (+1657); svećenici misije ili lazaristi sa sv. Vinkom Paulskim (+1660); eudisti sa sv. Jeanom Eudesom (+1680). Francuski biskupi, otvoreni prema obnovi, izražavaju svoj pastoralni žar nudeći vjernicima doktrinarne sažetke, neke temeljne a druge razrađenije, također pomoću letaka, koje zatim sabiru u jedinstvenu knjigu, kao npr. *Déclaration de la doctrine chrétienne* za nedjeljnu školu, prihvaćenu u biskupiji mons. Jacques-Bénigne Bossueta (+1704). Ovaj piše *Catechisme du diocèse de Meaux* (1687), čiji utjecaj nadilazi granice njegove biskupije. Bossuetov priručnik sadrži praktički tri katekizma. Nakon molitava koje roditelji trebaju naučiti svoju djecu, prvi katekizam razvija četiri tradicionalne teme: vjerovanje, Očenaš, zapovijedi i sakramente. Drugi, sustavniji, započinje s osam pouka o svetoj povijesti nakon kojih slijedi drugih pet o čovjekovu padu i o otkupljenju u Kristu, a završava se predstavljanjem kreposti vjere, nade i ljubavi te sakramentima. Treći katekizam predlaže razmišljanja o nedjeljama i o Gospodnjim, Marijinim i svetačkim blagdanima. Biskup Meauxa nastoji djeci, adolescentima i mladima postupno izložiti Kristova otajstva kao što ih opisuje Sveto pismo i kako su aktualizirana u liturgiji i u crkvenim sakramentima. Claude Fleury (+1723) u svom *Catéchisme historique* (1683), čiji prvi dio predstavlja biblijsku povijest u 52 lekcije od stvaranja do slobode Crkve i monaškog života, a drugi opisuje glavne istine vjere, velik prostor u pouci kršćanskog nauka posvećuje biblijskim pripovijestima.

Prošireno pastoralno zalaganje u religioznoj pouci, koje je još intenzivnije u potridentskom razdoblju, dobar je poticaj za duhovnu obnovu kršćanske zajednice, ali ne uspijeva otkloniti zlouporabe i pre-

tjerivanja u pučkoj pobožnosti, hodočašćima i čašćenju svetaca. Ne začuđuje što učen čovjek kao što je Ludovico Antonio Muratori (+1750) prizeljkuje nove metode i kriterije u pastoralnom djelovanju kako bi narod priveo »ispravnijoj pobožnosti«.

2.2.3. »Prosvjetiteljski« zaokret

Pod utjecajem prosvjetiteljske misli, koja određuje red istina na temelju njihove shvatljivosti i u njima uočene odgojne vrijednosti, promiče se ideja kako u temelju svake kršćanske pouke mora biti naravna religija i racionalni moralni nauk (=Sittenlehre), da bi se zatim počelo sažeto govoriti o Kristovu nauku. Umjesto deduktivne metode, koja polazi od definicija i napamet naučenih teoloških izričaja, daje se prednost induktivnoj metodi koristeći se biblijskom i crkvenom poviješću, nastojeći u vjersku pouku uvesti neke priznate postupke pedagoške didaktike. Razne Crkve dobro prihvaćaju školski vjeronauk kao obvezatan predmet za svu djecu. Uočava se međutim i opasnost od stanovitog intelektualizma u vjeronauku koji je povezan s vrlo detaljnom analizom teksta, što se u stoljeću prosvjećenja cijeni kao »sokratska« analiza; zatim s gubitkom otajstvenog i teološkog sadržaja te opadanjem obiteljske i crkvene kateheze, jer se drži kako je školska religiozna pouka dostatna za mlade naraštaje.

2.2.4. U katoličkim državama njemačkog govornog područja

Novost u poučavanju kršćanskog nauka u XVIII. st. predstavlja »saganska metoda« augustinskog kanonika Johannesa Ignaza von Felbigera (+1778), koja je razrađena za katoličke škole u Šleziji, a zatim prihvaćena i u Austriji. Felbiger, koji je otvoren biblijskoj i patrističkoj kulturi, objavljuje dva katekizma, kojima njegov subrat Benedikt Strauch (+1803) dodaje

treći, razrađeniji. Godine 1766. ta tri katekizma izlaze u jednoj knjizi pod naslovom *Römisch-Katholischer Katechismus zum Gebrauche der Schlesischen Schulen* s dugim Felbigerovim predgovorom. Koristeći tablice, metodu početnih slova i tehniku pitanja i odgovora, prvi katekizam želi pomoći djeci do 7. godine da nauče napamet temeljne kršćanske istine; drugi, namijenjen djeci do 10. godine, naglašava njihovo shvaćanje pomoću razumskih poticaja; treći poučava djecu od 11. godine nadalje da pronalaze motivacije za svoje djelovanje u odnosu na kršćanske istine koje su naučene uz poticaj volje. Za veće učenike Felbiger 1774. tiska *Lesebuch für die Schülern der deutschen Schulen in den K.K. Staaten*. To djelo sadrži dvije knjige. Prva se sastoji od tri dijela: sustavno izlaganje kršćanskog nauka, zatim sažetak svete povijesti i moralni nauk: 1) o dobru i zlu općenito; 2) dužnosti: a) dužnosti općenito, b) općenite kršćaninove dužnosti, c) dužnosti prema Bogu, d) dužnosti prema sebi samima, e) dužnosti prema bližnjemu, f) dužnosti u posebnim okolnostima. U drugom dijelu *Lesebucha* predlažu se pravila i preporuke o dobrom vladanju. Drugi uvjereni promicatelj uključivanja biblijske povijesti u katehezu djece i mladih je već navedeni Felbigerov suradnik, Benedikt Strauch, autor prve biblijske povijesti za školsku uporabu u katoličkoj Njemačkoj. U Italiji biblijsku povijest u dječje škole uvodi Ferrante Apporti (+1858). Crkvena povijest uvodi se u priručnike namijenjene školskoj i izvanškolskoj religioznoj pouci mladeži, napose s reformom crkvenih studija koju zagovara austrijska carica Marija Terezija (+1780) i njezin sin Josip II (+1790) uz odlučujući doprinos benediktinskog opata Franza Stephana Rautenstraucha (+1785). U svom djelu *Tabellarischer Grundriss der Pastoraltheologie* Rautenstrauch

pastoralnu teologiju uzdiže na autonomnu znanost i u nju uključuje katehétiku na osnovi tri temeljna zadatka koji su namijenjeni pastirima: poučavati, dijeliti milost po sakramentima i izgrađivati zajednicu, utemeljujući tako prve katedre pastoralne teologije, sklone davanju prednosti moralnom nauku koji ima na umu kršćansko djelovanje nauštrb dogme.

2.3. *Obnova u XIX. stoljeću*

Nakon revolucionarne krize i napoleonske avanture, Crkva se zalaže u širokoj djelatnosti pastoralne obnove. Među brojnim doprinosima bit će dovoljno podsjetiti na doprinos razmišljanja koje toj obnovi pridonose spisi – u kojima se isprepleću pastoralni, katehetski i pedagoški elementi – autora kao što su Bernhard Heinrich Overbert (+1826), Johann Michael Sailer (+1832), Bernard Galera (+1856), Johann Baptist Hirscher (+1865) i John Henry Newman (+1890). Oni posebice naglašavaju biblijsko-povijesnospasenjski vid kršćanske vjere i nastoje je osloboditi od uskoće sustavnog konceptualizma kako bi joj omogućili da se hrani i raste u dodiru s objavljenom Božjom riječju. Prema Newmanu, kod izlaganja kršćanskog nauka valja razlikovati troje: predstavljanje biblijskog teksta, sažeto priopćavanje njegova religioznog sadržaja i primjenu na promijenjene uvjete života naslovnika. Pa ipak, pred sve većim političkim, društvenim i kulturalnim kontroverzijama XIX. st. i pred napredovanjem religioznog indiferentizma i građanskog liberalnog laicizma, koji se protivi religioznoj pouci u obvezatnim školama, u Crkvi je naglašenije jedinstveno pravno usmjerenje od onog praktično-organizacijskog i teološkog. Potvrdom neoskolastike i neotomizma religiozna pouka dobiva naglašeno doktrinarno značenje.

2.4. *Sažetak*

Može se reći da u pouci djece i mladih u kršćanskom nauku od Tridentuskog sabora do kraja XIX. stoljeća postoji skrb, uz postupke koji su nužni zbog promijenjenih prilika, kako proširiti postupno, uopćeno i sustavno poznavanje religioznih istina, čija je svrha pomoći mladim naraštajima da žive u skladu sa zahtjevima evanđelja obdržavajući Božje i crkvene zapovijedi, sudjelujući u bogostovlju i sakramentima te vrednujući molitvu.

3. ULOGA REDOVNIKA U PASTORALU

S obzirom na *pastoralnu ulogu redovnika* istaknut ćemo samo troje: doprinos redovnika ljudskoj i kršćanskoj formaciji djece i mladih u njihovim koledžima, skrb za vjernike općenito pomoću duhovne pomoći u vlastitim crkvama i izvan njih propovijedanjem i pučkim misijama.

3.1. *Školska pouka*

Ono što ćemo ovdje reći može se, uz nužne razlike, primijeniti i na monaške i prosjačke redove, ali vrijedi posebice za regularne klerike i kleričke kongregacije koje su nastale između XVI. i XIX. st. Poznato je da pravilnici i konstitucije regularnih klerika i kleričkih kongregacija među prvenstvene ciljeve većinom uključuju i odgoj mladeži. Ne može se poreći da ti redovnici u pastoralu značajno doprinose ljudskom i kršćanskom dozrijevanju djece i mladih školskim poučavanjem, nastojanjem na integraciji kulture i vjere, pomaganjem i duhovnim vodstvom, ustanovljivanjem pobožnih udruga i družbica (prisjetimo se npr. isusovačkih marijanskih kongregacija koje su nastale 1563. kako bi članovima pomogle »da napreduju i u slovu i u du-

hu«), te pripravom kandidata za svećeništvo; kršćanskom formacijom svih vjernika u njihovim i u drugim crkvama, napose prigodom velikih svetkovina i tijekom došašća i korizme, dijeljenjem sakramenata, izravnim propovijedanjem i približavanjem vjernika središnjim otajstvima vjere te osobnim susretom s Kristom, širenjem pobožnosti prema Gospi i svecima, hodočašćima, procesijama, stvaranjem novih udruga i bratovština, duhovnim vježbama za sve vrste osoba po ignacijevskoj i drugim metodama; te, napokon, evangelizacijom poganskih naroda po bogatoj raznolikosti vjerskih, asistencijalnih, karitativnih, društvenih i kulturalnih pothvata koji se ne odnose samo na navještaj kršćanske poruke nego i na obranu novoevangeliziranih od iskorištavanja kolonizatora, te promicanjem pravde.

3.2. Propovijedanje

Ne smije se zaboraviti ni činjenica da je dobar dio *pomagala* za propovjednike, *priručnika* za ispovjednike i *pobudne literature* za puk djelo redovnika. Biblijskim, patrističkim, teološkim i poticajnim sadržajima za propovijedanje iz prijašnjih stoljeća, koji nisu lišeni protuheretičkih i polemičkih tonova, oni u moderno doba pridodaju stilom i sadržajem vrlo raznoliko *propovijedanje*. Ukratko spominjemo neka od tih nastojanja: *doktrinarno*, usmjereno prema izlaganju istina vjere i njihova utjecaja na kršćanski život; *kontroverzističko*, radi suprotstavljanja širenju protestantskih pogrešaka; *moralističko-kazuističko*, zbog potrebe za suprotstavljanjem rigorističkim, laksističkim, kvijetističkim i drugim strujama, koje nije lako svesti u korito pravovjernosti; *parenetsko*, koje želi vjernike potaknuti u njihovom kršćanskom zalaganju; *etičko-humanističko*, koje se bave zahtjevima

koji su plod prosvjetiteljske misli; *apologetsko-eruditsko*, koje obrazovanim ljudima želi pomoći pri kritičkom suočavanju s nekršćanskom ili protukršćanskom misli.

Pred mlakim kršćanskim životom vezanim uz previše izvanjske oblike pobožnosti, napose isusovci promiču često primanje sakramenata pokore i euharistije, nailazeći na određeno protivljenje onih koji su skloniji euharistiju držati nagradom za dobre negoli pomagalom za postajanje dobrim.

3.3. Pučke misije

Posebno valja spomenuti *pučke misije*, koje su pretežno vodili redovnici prema vlastitim pastoralnim metodama u skladu s različitom mjesnom situacijom. U novom obliku započinju oko sredine XVI. stoljeća. Prvi su im promicatelji isusovci i kapucini, koji se od početka svoga postojanja posvećuju religioznoj pouci djece, mladih i puka. Svrha im je probuditi i okrijepiti vjeru među pukom u nekom određenom mjestu ili na cijelom području nekoga grada ili sela, kako bi ih ohrabрили u kršćanskom životu i u obnovi vladanja pomoću duhovnih vježbi, doktrinarne i moralne kateheze koja se odnosi na Isusov život, muku i smrt, Božje zapovijedi, posljednje stvari, sakramente ispovijedi i pričesti, molitvu i pokoru. S obzirom na metodu i izlaganje sadržaja mogu se razlikovati barem dva glavna oblika pučkih misija uz mnogostruke inačice prema mjestu i propovjedniku: prvi, proširen u Italiji i Španjolskoj, emotivniji je, dramatičniji i dojmljiviji; drugi, koji prevladava u Francuskoj i Njemačkoj, organskiji je, dublji i uvjerljiviji. Pučke misije, koje se u XVII. i XVIII. stoljeću konkretnije usustavljaju i razvijaju, propovijedaju se u svim europskim državama. Ovdje će biti dovoljno tek nekoliko

primjera koji se odnose na Italiju i Francusku. U Italiji, isusovačke pučke misije, koje traju od nekoliko pa do tjedan ili više dana već prema pojedinom slučaju, propovijedaju se u Napuljskom Kraljevstvu, na Siciliji, u Modeni, Faenzi, Pijemontu i Rimu. Na misijama se ujutro slavi misa, zatim slijedi uvodna meditacija i katehetska pouka, a poslijepodne »veliki katekizam« i propovijed o zapovijedima. Bilo je i pokorničkih procesija muškaraca iz jedne u drugu crkvu s gredama, užadi i trnovim krunama, scenografije spaljivanja knjiga ili stvari koje mogu navesti na grijeh, pokazivanja lubanja ili podsjećanja na lik pokojnika. Posebno se naglašava priprava djece na prvu pričest ili pak primanje drugih sakramenata. Sve se završava sveopćom ispovijedu i pričesću, obećanjem ustrajavanja u dobru, stvaranjem bratovština, utemeljenjem škola i pobožnih ustanova, uvođenjem pobožnog života. Povremeni povratak misionara služi kako bi se održao živim plod »misija«. Među isusovačkim propovjednicima mogu se spomenuti: Paolo Segneri Stariji (+1694), Paolo Segneri Mladi (+1713) i blaženi Antonio Baldinucci (+1717). Valja spomenuti i isusovca Pietra Gravinu (+1658), koji u Rimu uvodi »gradske misije«, koje su se održavale svake nedjelje u jednoj crkvi da bi se zatim premjestile u drugu crkvu sve dok ne bi završile sveopćom ispovijedu i pričesću posljednje nedjelje u liturgijskoj godini. Kapucini sv. Josip od Leonesse (+1612), časni Antun od Olivardia (+1720) i blaženi Anđeo od Acria (+1739) ističu se svojim jednostavnim propovijedima i »zagrijanom riječju« kako bi slušatelje naveli na obraćenje.

Pučke misije u Francuskoj oslonac su religioznog pridizanja i obnove svećenstva u XVII. stoljeću i više su obilježene jasnijim katehetskim usmjerenjem negoli sustavnošću i konstruktivnošću. Znakovito je

iskustvo misionara Michela Le Nobletza (+1652) među Bretoncima. On se služi pločama s crtežima, usredotočenima na glavne istine vjere, sakramente i kreposti, te sastavlja pučke pjesme kako bi potaknuo slušatelje na memoriranje onoga što služi njihovom kršćanskom životu. U tumačenju kršćanskog nauka i u dijalošku propovijed uključuje i pomagateljice laikinje. Njegov nasljednik, blaženi Giulien Maignon (+1683), isusovac, traži suradnju biskupijskih svećenika, vrednuje tečajeve ignacijanskih duhovnih vježbi i uvodi obnovu krsnih zavjeta kao zaključni čin »misija«. Uvjereni zagovornici pučkih misija su i oratorijanci Pièrrea de Bérullea, sulpicijanci, eudisti, a napose svećenici misije ili lazaristi sv. Vinka Paulskog. U svojim misijama lazaristi se obraćaju siromasima na selu tijekom najmanje 15 dana. Oni govore jednostavno, izbjegavaju spektakularnost pokorničkih procesija i pučkog pjevanja, daju prednost gregorijanskom pjevanju, skrbe za formiranje učitelja i klera pomoću konferencija duhovnog, liturgijskog i moralnog sadržaja te završavaju misije utemeljenjem »Karitativne bratovštine« kojoj je svrha pomaganje potrebitih u župi.

U XVIII. st. pučke se misije obogaćuju novim iskustvima. Sv. Leonard od Porta Maurizia (+1751) slijedi srednju metodu između isusovaca i lazarista. Njegove misije traju od 15 do 18 dana te ih, već prema slučaju, prate propovijedi za sve ili za pojedine staleže, zatim duhovne vježbe, posjeti bolesnima i zatvorenicima, pokorničke procesije i širenje pobožnosti *kržižnoga puta*. Pasionisti sv. Pavla od Križa (+1775), po uzoru na svog utemeljitelja, u propovijedi naglašavaju težinu grijeha i vjeru u oproštenje pomoću čestih prisjećanja Isusove muke. Među vježbama pasionističkih misija karakteristične su »pokornički oratoriji« i

žalostan zvuk zvona koji poziva na moljenje pet Očenaša i Zdravomarija u čast pet rana Kristovih. Sveti Alfons M. Liguorski (+1787) i redemptoristi drže kako pučke misije (10-12 dana za manja mjesta, barem 3 tjedna za veća mjesta) moraju sudionike navesti na obraćenje i učvršćenje kršćanskog života te u tu svrhu koriste sustavne pouke o glavnim otajstvima vjere, sakramentima i Božjim zapovijedima. Kako bi se vjernici potaknuli na ustrajnost u dobru, sv. Alfons predlaže ova praktična sredstva: bijeg od grijeha, ljubav prema raspetome Isusu, pobožnost prema Gospi, molitvu, vršenje kršćanske djelatne ljubavi prema bližnjemu. U Francuskoj neke novosti u pučke misije uvodi sv. Louis M. Grignion de Montfort (+1716), utemeljitelj Marijine družbe (monfortinci). Naslutivši kod puka potrebu za susretom i slavljem, monfortinci uvode i sedam procesija za »misije« tražeći od puka da im pomogne u njihovu organiziranju. Oni drže misije u malim centrima, vode računa o pučkoj pobožnosti, potiču kršćansko zalaganje, a misije završavaju obnovom krsnih obećanja i posvetom Gospi. U prvoj polovici XIX. st. pučke misije doživljavaju ponovni zamah, ali propovjednici ublažavaju »baroknu« gestikulaciju i izlaganje. Teme o deset Božjih zapovijedi, posljednjim stvarima i Isusovoj mucij spajaju se s onima o Bogu Objavitelju, Isusu Kristu Otkupitelju, Crkvi, o značenju i vrijednosti sakramenata, o odnosu vjere i znanosti itd... U pitanjima koja se odnose na moral misionari se općenito drže misli sv. Alfonsa Liguorskoga. Veći je prostor posvećen konferencijama po staležima: muškarci, žene, obrazovani, djeca, adolescenti i mladi. Promiču se i mladenačke udruge kao što su marijanske kongregacije, Udruge Marijinih kćeri, Društvo Isusovih prijatelja, Kongregacija Presvetog Srca Isusovog, Bratovština Presve-

tog Oltarskog Sakramenta itd. U Italiji se uz već spomenute javljaju i novi misionari: svećenici Predragocjene krvi sv. Gašpara od Bufala (+1837), koji se posvećuju propovijedanju duhovnih vježbi i pučkim misijama, stvaranju guste mreže udruga proširenih na sve vjerničke staleže kojima je svrha uključivanje u apostolski pokret podređen hijerarhiji; Družba katoličkog apostolata sv. Vinka Pallottija (+1850), čiji se članovi zalažu za formaciju laičkih apostola širenjem dobroga tiska i misijskim propovijedanjem; oblaci Marije Djevice Pija Brunonea Lanterija (+1830), koji vrše pastoralni i misijski apostolat u najzapuštenijim seoskim područjima i u radničkim predgrađima velikih gradova. U Francuskoj se pučke misije nakon revolucije nadašnjaju na prijedlozima pomirenja, na ponovnom pridobivanju odraslih koji su se udaljili od kršćanske prakse, na produbljanju vjerskih istina i na poboljšanju moralnoga života. Još se uvijek ponekad zamjećuje određena popustljivost prema spektakularnome u propovijedanju i u izražavanju religioznoga. To uzrokuje kritiku i ismijavanje zagovornika racionalističke i voltairovske ideje. U misijskom propovijedanju tu i tamo se javlja i nostalgija za ponovnom uspostavom monarhije kakav je bio Ancien Régime, čemu pomaže uvjerenje da bi na taj način katolička religija mogla ponovno postići prestiž i biti temelj društvenoga poretka. Među novim ustanovama koje se zanimaju i za pučke misije valja spomenuti: Družbu Srca Isusova Pièrrea Josepha de Clorivièreà (+1820); Kongregaciju Presvetih Srdaca (= Picpus) Pièrrea Coudrina (+1837); oblate Marije Bezgrešne J. Eugènea de Mazonoda (+1861) i dr. U drugoj polovici XIX. st. kvalitativni potencijal pučkih misija u biti se oslanja na onaj prijašnji, unatoč daljnjem zemljopisnom rastu pučkih misija. Pa ipak, mi-

sijsko propovijedanje, više nego da bude upravljeno prema osobnom i kolektivnom pridobivanju nevjernika i agnostika, iako to ne isključuje, usmjereno je na očuvanje i snažnije vjersko uvjerenje vjernika, koji napose u gradovima žive u dodiru sa sve većim brojem indiferentnih osoba ili pak s onima koji su protivni kršćanstvu.

3.4. *Laičke, muške i ženske kongregacije*

Ne smije se zaboraviti da se počevši od druge polovice XVII. st. i tijekom čitavog XIX. st. umnažaju *laičke muške i ženske kongregacije*. Njihovo je glavno obilježje zamisao kršćanskog života u službi *izravnijeg apostolata te ljudske i kršćanske formacije*, što se posebno izražava u poučavanju i odgoju djece i mladih, pomaganju siromaha, izrabljivanih i marginaliziranih, karitativnom i društvenom pomaganju siročadi, invalida, staraca i bolesnih, u misijskoj i promicateljskoj djelatnosti među poganskim narodima. Njihove konstitucije pokazuju neke novosti s obzirom na prethodne, jer su sastavljene imajući u vidu postizanje određenog apostolskog cilja. Utemeljitelji i utemeljiteljice, potaknuti prijeko potrebnim zahtjevima društva u koje su uključeni i prosvijetljeni Duhom Svetim, ustanovljuju, iako uz brojne poteškoće i neshvaćanja, ustanove koje svjedoče kako je Božja ljubav neodvojiva od nužne pažnje prema materijalnim potrebama bližnjega. Kod redovnika i redovnica ta se pažnja međutim nikad ne odvađa, štoviše nalazi svoje pravo opravdanje u pastoralnom zalaganju koje, u dinamičkoj vjernosti karizmi vlastite ustanove, uz pluralnost njihove prisutnosti, njihova svjedočenja i njihovih ustanova, djeluje za ljudsko i kršćansko formiranje mladeži i potrebitih, kako bi od svih načinili »narod posvećen Gospodinu, Bogu svome« (Pnz 7,6).

4. »ORATORIJI«

Zajedničko obilježje *oratorija*, koji predstavljaju raznolikost različitih povijesnih ostvarenja, jest religiozna pouka i formacija djece, adolescenata i mladih. S njima je povezana progresivna oznaka pasterala mladih koji najvećim dijelom valja istražiti. Njihov daleki početak nadovezuje se na iskustvo marijanskih kongregacija i na pastoralnu djelatnost sv. Filipa Nerija (+1595), ali stvarni početak oratorija valja promatrati u kontekstu škola kršćanskog nauka Castellina od Castella (1566), koje je sv. Karlo Boromejski učinio obvezatnima (1584). Kard. Federico Borromeo (+1631), ustanovljivanjem »Škole Gospinih mladića« ili »Bellarina«, po tekstu katekizma koji se primjenjivao, uvodi korisnu pastoralnu novost. Između 1606. i 1610. on utemeljuje devet oratorija (kasnije ih preostaje šest), smještenih u raznim dijelovima grada. Tamo mladi koji su završili osnovnu školu mogu pohađati novi tečaj religiozne pouke, koji se ne tiče samo produbljanja vjerskih istina nego i jačanja duhovne formacije uz pozivanje na marijansku pobožnost i prihvaćanje obaveza kršćanskog života i apostolata. Federico Borromeo svemu svećenstvu preporučuje Ustanovu kršćanskog nauka za mladiće, priređuje lako čitljiv kratki katehetski priručnik koji valja uručiti ili nastojati da dođe u ruke mladićima koji služe vojsku, stvara »oratorij« namijenjen mladićima iz najupješnijih trgovačkih obitelji te se skrbi kako bi se objavila pomagala za formaciju mladih. Godine 1608. Giambattista Faggi od Desia objavljuje knjigu pod naslovom: *Vijenac, drvo pouke za mlade*, a nepoznatog je autora djelo *Opomena mladom kršćaninu da pobjegne s ulice svijeta i obrati se Bogu*. Federico Borromeo je pak autor glasovitoga djela *Philargios, sive de amore virtutis libri duodecim*

iz 1623. Iako napisan na latinskom, on će poslužiti kao oslonac za razna popularna izdanja. Federico Borromeo, poznavajući mladenačku osjetljivost, neumorno im predstavlja životne uzore i promiče pučko kazalište pišući tekstove biblijskog, apologetskog i poticajnog sadržaja, koji djeluju na dušu gledatelja. Borromeov oratorijanski pothvat, uz druga iskustva namijenjena kršćanskom nauku te kulturalna i rekreativne aktivnosti djece i mladih (masovni oratoriji), razvija se i proširuje uz prilagodbe koje traže konkretne prilike u brojnim župama i redovničkim ustanovama milanske nadbiskupije ili drugdje. U XIX. st. množe se župne ili njima srodne ustanove za religioznu pouku te ljudsko i kršćansko formiranje djece i mladih, kao što su *Les Oeuvre de Jeunesse* te blagdanski i svakodnevni oratoriji. Tako npr. J. Timon-David (+1891), u svom djelu *Oeuvres de Jeunesse*, pažnju upravlja prema specifičnijim religioznim aktivnostima (kateheza, sakramentalni život, duhovno vodstvo), dok se u svakodnevnim oratorijima kršćanska pouka i formacija odvija paralelno s ljudskim, kulturalnim i profesionalnim promicanjem. Po svojim raznim oblicima mladenačkoga života (religiozni, odgojni, rekreativni i socijalni), oratoriji nalaze neumorna animatora u sv. Ivanu Boscu (+1888), koji utemeljenjem Družbe sv. Franje Saleškoga i instituta Kćeri Marije Pomoćnice, zajedno sa salezijanskim suradnicima, toj ustanovi daje svjetsku dimenziju, a svojim odgojnim stilom i pastoralnom praksom, koji se nadahnjuju na društvenosti i dijalogu, potiče adolescente i mlade na razmišljanje i susret s Kristom i braćom te ih odgaja za vjeru i za njezino slavljenje u sakramentima kao i za zalaganje u apostolatu i vlastitoj struci.

BIBLIOGRAFIJA

O povijesti kateheze i o nekim vidovima njezine interakcije s poviješću pastoralala usp.:

ARNOLD, F. X., *Storia della teologia pastorale*, Città Nuova, Roma 1970.

BRAIDO, P., *Momenti di storia della catechesi e del catechismo dal Concilio di Trento al concilio Vaticano II*, LAS, Roma 1982.

ETCHEGARAY CRUZ, A., *Storia della catechesi*, Ed. Paoline, Roma 21983.

LÄPPLE, A., *Breve storia della catechesi*, Queriniana, Brescia 1985.

O ulozi redovnika i redovnica u pastoralu usp. monografije pojedinih instituta. Vidi također:

AUGÈ, M. – E. SASTRE SANTOS – L. BORIELLO, *Storia della vita religiosa*, Claretianum (ed.), Queriniana, Brescia 1988.

BRAIDO, P. (ur.), *Esperienze di pedagogia cristiana nella storia*, 2 sv., LAS, Roma 1981.

O propovijedanju i o pučkim misijama vidi sljedeća djela:

GIORGINI, F., *La predicazione e le missioni popolari tra il 1815 e il 1870*, u: *Problemi di storia della Chiesa. Dalla restaurazione all'unità d'Italia*, Edizioni Dehoniane, Napoli 1985, str. 79-106.

CHAPPIN, M., *Pastorale. VI. Dal Concilio di Trento a oggi*, u: *ibid.*, Ed. Paoline, Roma 1980, sv. VI, st. 1261-1264.

GUIDETTI, A., *Le missioni popolari. I grandi Gesuiti italiani*, Rusconi, Milano 1988.

ORLANDI, G., *La missione popolare redentorista in Italia. Dal Settecento ai giorni nostri*, u: »Spicilegium Historicum Congregationis SSmi Redemptoris« 33(1985), 51-14; u istom svesku nalaze se i rasprave o drugim europskim nacijama, usp. str. 143-514.

Predicazione, u: G. PELLICIA [ur. (1962-1968)] i G. ROCCA [ur. (1969)], »Dizionario degli Istituti di Perfezione«, Ed. Paoline, Roma 1983, sv. VII, st. 513-572, posebice sažetak MEZZADRI L., *Missione e predicazione popolare*, u: *ibid.*, st. 563-571, i bibliografija na str. 571-572.

O oratorijima:

BARZAGHI, G., *Tre secoli di storia e pastorale degli oratori milanesi*, LDC, Leumann 1985.